

76643084-8	19/03/2021	הָאָרֶץ - תרבות וספרות	עמוד 1	1/2	27.71×29.87
	בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790				

"הצבר" החילוני שלך לא יחזיק מעמד

בין אפריל ליוני 1980 קרא חוקר היהדות הגדול גרשם שלום בעיון רב את ספר המסות של א"ב יהושע "בזכות הנורמליות" ורשם הערות ביקורתיות רבות בשולי הספר, אותן קיבץ ושלח לסופר במכתב מרוכז שבו מובעת בעיקר התנגדותו לכך שיהושע מתאר את הגולה כהפרעה נפשית ואת הצבריות החילונית וההינתקות מהגולה כתנאי להבראה. המכתב, השמור בספרייה הלאומית, מתפרסם כאן לראשונה

דוד אוחנה

סוף יוני 1980
מה יהושע נכבדי

לפני שמונה שבועות כתבת לי מכתב וביקשת תגובתי על ספרך "בזכות הנור" מליות" שהואלת לשלוח לי. הספר והמכ" תב הגיעו בזמן שאשתי ואני היינו בארצות הברית ורק אחרי שובנו מצאתי אותם בין [רברין] הרואר שלי, וער שיכולתי לקרוא רבריק, והכוונה לפרק שציינת במיוחד ("הגולה – הפתרון הנברוטי") בתשומת" לב הראויה להם, עבר עור פעם זמן. עתה סיימתי קריאה זו בעיון.

למקרא דבריק, לכי קרוע בין הסכמתי לכמה מדבריק לבין רחיייה של כמה מהנחות היסוד ההיסטוריים שלך שאינני רואה אותן כמבוססות, ובייחוד דבריק על עצם התהוותה של הגולה והגורמים להמשכתה. לא פעם תמהתי על העלמת העין שלך מן הגורם המי שיחי בתהליכים אלו, שכנראה לי אינו מופיע אצלך אלא כאחד 'התירוצים' שאתה מונה. אינני "דתי" ר"ל אורתודוכסי, ואינני "חילוני" כמובן המוגדר בספרך. אני מחייב את המלחמה בין הדתיים והחילונים ככהי רחית, ואתה שולל אותה כדי להכות לזמנה בעוד מאה שנים. אתה מחייב את המלחמה המיידית ("הקונפליקט" בלשונך) בין ישראל והגולה, ואני שולל אותה לגמרי כי היא תהי רוס את שתיהן. אני שותף לדעתך העצובה ששלושים שנה של מדינת ישראל הוכיחו שעם ישראל לא מימש את הסיכוי ההיסטורי של שעה גדולה, ושיש בכך כדי לעורר ספקות בדבר רצונם במדינה זו עד כמה שהיא תלויה בהכרעה שלהם שתבוא מרצון חופשי ולא כ"עליית מצוקה". מאידך גיסא, אינני מכיר אדם שחשב בשעת עלייתו (ואני באתי בשנת 1923, ראשית תרפ"ד) כי יראה עוד בחייו שלו יותר משלושה מיליון יהודים בארצנו. אלא שעצם "הנס" שבעובדה זו, מגלה גם את כל

הדיאלקטיקה שהיתה חבויה בציונות משעת לידתה (וכתבתי על כך לא מעט). אינני שותף לעמידתך החילונית הברורה והקיצונית. אינני מקווה ל"עקירה" של כל אותם המושגים שאתה מצפה לה כתנאי להי בראתנו. אם תצליח בעקירה זו, תבוא סתימת הגולל על מדינתנו במשך שני דורות. בכך נפרדות דרכינו. "הצבר" החילוני שלך לא יחזיק מעמד מול הערבי מסכיב.

אין לי כל אהדה לפסיכואנליזה שרובה דמיונית, עד כמה שיכולתי להבין מחקרים אלו, לא אוכל לדון על יישומם עלינו (ספרו של ש. פרידלנדר – וספריו של אריקסון שעורר רר אותו לספקולציות שלו – משולל כל יסוד לעניות דעתי).

אין לי כל ספק שבנגוריון אחראי לווייתו רים העקרוניים ל"דתיים" בעניין ה'סטטוס קוו' (המהדלל או המקלל) ואמרתי זאת בפניו – והוא ענה מה יכולתי לעשות? אבל איך יכולת לדי רוש ממנו שילך להתפלל ביום הכיפורים בבית כנסת רפורמי כאקט הפגנתי כשברור וידוע לכל יודעיו ומכיריו שלא האמין באלוהים?

(זאת, למען האמת, הסיבה האמיתית שלא היה איכפת לו אם לשנות הסטטוס קוו או לא).

בסוף אותו פרק אתה כותב כי "בדור האח" רון נוצר טיפוס חדש של יהודי, זהו היהודי הב" תרגילותי". ואני מודה ומתוודה שלא ראיתי יהודי כזה. ראיתי כנענים לא מעטים; יהודי בתרגלותי לא ראיתי.

כמעט אין עמוד בפרק הנ"ל שלא הערתי עליו הערות, אבל אין כוונתי (ויכולתי) למי צות כל זה, ואני מודה לך מאוד על אומץ־לכך וגילוי דעותיך גם במקומות הרבים שעוררו ספקות בלבי.
בברכת שלום
גרשם שלום

העניין הרב והפולמוס שעורר "ספר המ" סות בענייני ציונות", כפי שכינה א"ב יהושע את קובץ מאמריו "בזכות הנורמליות", עורר אותו לשלוח באפריל 1980 את הספר לגרשם שלום, מי שנחשב בעיניו ובעיני רבים לגדול חוקרי היהדות. מלבד האתגר האינטלקטואלי בפנייה למלומד הירושלמי היתה זו גם התר-

העשרים הושמר שליש מהעם היהודי. יהושע גורס כי התנועה הציונית החלה לא משום געגועים לארץ ישראל ולא מתוקף שנאה לגויים אלא מפחד מפני הגלות. הגור לה נתפשה כנפילה, כמצב זמני ירוד עד בוא הגאולה, שהיתה בעיני הציונים שיבה פיסית לארץ ולא עניין מטאפיסי. ואילו שלום שואל במסתו: "האם היתה הציונות מהפכה בחיי העם היהודי, מרידה בקיומו בגלות, גלות זו שאותה היא שוללת שלילה קיצונית, כדי להתחיל בכתיבת מסכת חדשה לחלוטין בארץ ישראל, או שיש להכינה מתוך תודעת הדיציפות ההיס" טורית?" האם הציונות כיוונה רק לגלגול צורה של דיוקן החברה היהודית בגולה, או שמא היא חתרה לכינון אנושיות חדשה?

שלום סבר כי בציונות חל מפגש בין המג" מות השמרניות והרסטורטיביות לבין המגמות המהפכניות והאוטופיסטיות. במגמה הראשונה הוא מונה את אחד העם, "הדובר של השקפה שמרגית על תחיתיו והתחדשותו של העם היהודי", ובמגמה השנייה את ברדיצ'בסקי וברנר, "המבשרים של ניתוק היהודי החדש

"למקרא דבריק, לבי קרוע בין הסכמתי לכמה מדבריק לבין רחייה של כמה מהנחות היסוד ההיסטוריים שלך שאינני רואה אותן כמבוססות, ובייחוד דבריק על עצם התהוותה של הגולה והגורמים להמשכתה. לא פעם תמהתי על העלמת העין שלך מן הגורם המשיחי בתהליכים אלו, שכנראה לי אינו מופיע אצלך אלא כאחד 'התירוצים' שאתה מונה" (גרשם שלום)

ישראל ובה בעת שאיפה להחזיק מעמד בגולה. מצב פדרוקסלי ופתולוגי זה התבטא בשנאת הגלות ובמשיכה אליה בעת ובעונה אחת. יהושע שואל: "מדוע זה כה פוחד העם היהודי מחיים ריבוניים גורמליים בארצו" (שלום עוקץ בהערה: "משפט לועזי מתורגם מילולית לעברית בפיו של צבר"). יהושע משיב כי העם היהודי הוא סינתזה ייחודית של לאום ודת מכיוון שהוא משלב מערכת טבעית כמו משפחה, שבט או עם ומערכת רוחנית המתבטאת ברת היהודית. המערכת הראשונה, הלאומית, מתפקדת על-פי הצר" כים הנורמליים של קיום לאומי בטריטוריה והמערכת השנייה, הדתית, כופה על העם דרישות רוחניות. מכיוון שהשיוך הביולוגי הוא תנאי מספיק להיות יהודי, אכסורד הוא שמתיתירים שאר התנאים, כמו לחיות בא" רץ, לדבר עברית, לאמץ ערכים מסוימים או להיות נאמן למסגרת לאומית מחייבת. מס" קנתו היא שחוקקה של הזהות הדתית מאפשר את רפיפותה של הזהות הלאומית. הבשורה הדתית טובה רק לעם היהודי, שהוגדר על-פי הגדרה בעלת אופי לאומי (בן לאם יהודייה) ולא על-פי הגדרה בעלת אופי דתי (אמונה באלוהים או בתורה). הדת מעניקה אפוא לגיי" טימציה לזהותו של היהודי, למרות שאין לו עמה זיקה כלשהי.

קונפליקטים מעמדיים, כלכליים ופוליטיים מתגמדים לדעתו של יהושע לנוכח הקונפליי קט הלאומי־דתי. העם המודע לקיומו של הקר

נפליקט הזה בתוכו פוחד אותו באמצעות חיים בגולה. כך הוא נעשה חופשי מבחינה יהודית, שהדי לא ניתן לכפות עליו בגולה את מצוות הדת. רב בניו יורק יכול רק לבקש מיהודי לא לנסוע בשבת, שעה שרוב בישראל יכול לכפות זאת. מרכז הקונפליקט מוסט בגולה מן הפנים (אילוצי הדת) אל החוץ (התקפות אנטישמיות). מה שחשוב בעיני יהודי הגולה הוא שמירה על עצם הקיום, לא על תכני הזהות. כך שיחדרה הגולה את המערכת הדתית והמערכת הלאומית מקונפליקט ביניהן. החשש מקונפליקט פוטנ" ציאי כזה הביא שוב ושוב לדחייתו ולנטרולו. פתרון נברוטי הוא אפוא מנוס מהכרעה, בריחה למצב המונע קונפליקט.

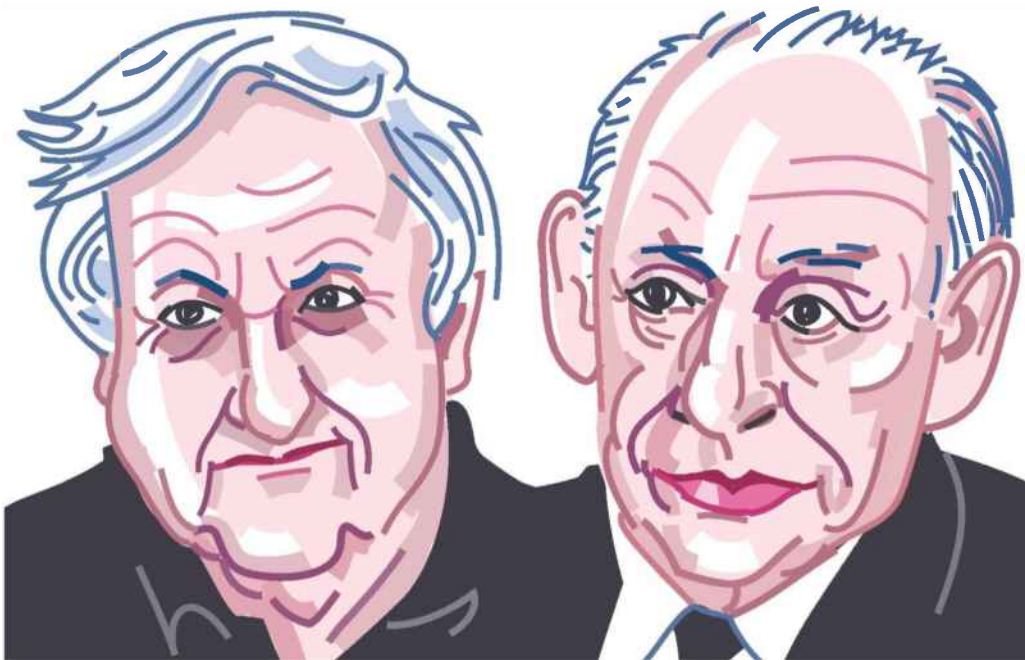
בשעה שיהושע חותר לקונפליקט, שלום מחייב בלשונו את הדיאלקטיקה של ישראל" גלות. כמאמרו "ישראל והגולה" מציין שלום שתי מגמות מקבילות: מגמה צנטריפוגלית של יחידים וקבוצות בישראל המפוררת את רציפות תולדות היהודים ומרחיקה מן המרכז הישראלי את יהודי הגולה; ומגמד, מגמה צנ" טריפטלית של יהודים בגולה החותרים לזיקה עם ישראל. מתח זה בין התפוררות להתחברות מתקיים הן בגולה והן בישראל. שלום, המרמה את ישראל מטפורית לטיל המבטק להתנתק מהגוף (היהדות) ששילח אותו, שואל: "האין מדינת ישראל, שצמחה מתוך כוחותיו של העם היהודי וקרקע־האם של הגולה, מיועדת להינתק סופית מקרקע־האם ולחיות את חייה כאומה חדשה?"

האם שלום רומז למגמה שהחלה כבר עם ברדיצ'בסקי ו"הצעירים" במפנה המאה, שד" רשו להתנתק מהיהדות המסורתית ולבנות "עברי חדש", מגמה רעיונית שנתפשה כמקור למגמות הכנעניות בארץ? יהושע ובני דורו, "דור המדינה" (ואף "דור בארץ" שקדם לו), נחשדו על־ידי הוגים שמרנים כשלום וקור" צווייל כבעלי נטייה "כנענית". אותם "כנע" נים" לדידו של שלום הם רומנטיקנים שאינם מסתפקים בחילון גרידא אלא מהללים "את פולחן הבעל והעשתורת האמור להצילנו מן הסיסמאות 'צוורות החיים' של המונותיאזים". בניגוד לשאול פרידלנדר, שעמד בספרו "היסטוריה ופסיכולוגיה" על מגבלות הדמש" גה הפסיכולוגית להבנת תהליכים היסטוריים, יהושע סבור כי מושגים כמו הדחקה או הש" לכה עשויים דווקא לסייע, שהרי "מי שמצוי אצל המתודה הפסיכואנליטית אינו יכול שלא להתפתות ליישם את המתודה הזאת גם לגבי תופעות היסטוריות קולקטיביות". על טענה זאת מגיב שלום בהערה: "לא אני", ומנמק, תוך הסתייגות מאריקסון ופרידלנדר, כי "אין לי כל אהדה לפסיכואנליזה שרובה דמיונית". אולם על כך נאמר כל הפוסל במומו פוסל: שלום עצמו הצטיין בנייתוח פסיכולוגי מעמיק של אדם כמו יעקב פרנק וידועה אבחנתו בדבר המאניה־דפרסיה של שבתי צבי.

יהושע מצידו מעניק פרשנות פסיכולוגית מקורית לתופעת הגלות, שהיא בעיניו שי" כוש באיזון ההרמוני בתודעת העם שבין האב (אלוהים) לאם (הארץ או המולדת). אלוהים הוזכר קיבע את עלייתו על המולדת הנקבית המשוך בעמוד 4

13.57x31.36	2/2	עמוד 4	הארץ - תרבות וספרות	19/03/2021	76643085-9
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

פזן וזקובסקי

"הצבר" החילוני שלך לא יחזיק מעמד

המשך בעמוד 4

המטרה שאליה שואף יהושע היא לשנות את ההגדרה של יהודי מבן לאם יהודייה או כמי שמזדהה כיהודי להגדרה ערכנית: יהודי הוא אדם הרואה במדינת ישראל את מדינתו או את ארצו. יהושע, הציוני-כנעני, שואף לישראליות של כל היהודים בגולה, ושלו, הציוני-יהודי, מחייב את קיומה של אומה יהודית אחת בארץ ובגולה. יהושע רואה את משי מעות ציוניותו בעובדה שרק במדינת ישראל אפשר לממש את היהדות כמציאות טוטלית, ושלוס מרגיש את המשמעות הייחודית של הציונות כב-ריחה מהמשיחיות וכחזרה להיסטוריה, וכדבריו "האידיאל הציוני לחוד והאידיאל המשיחי לחוד, ואין מלכות נוגעת בחברתה".

ההבדל לדעת יהושע בין היהודי הגלוי לישראלי הוא שהראשון בנה את ביתו על קו המים וכל מעייניו נתונים לשאלה האם ומתי יפלוש המים לביתו, בעוד השני הרחיק מל-כתחילה את ביתו מהמים. ישראלי זה מוגדר על-ידו כיהודי בתר-גלות, אזרח שהפנים את העצמאות הקדומה והגלות שנכשלה, שכל זהותו היהודית התממשה במציאות שלמה בארצו, ממנה לעולם לא יוכל לצאת. ושלוס מגיב בציוניות: "ראיתי כנענים לא מעטים; יהודי בתר-גלות לא ראיתי". יהושע, שהגולה בעיניו היא אופציה אבודה, מכריז כי "ירושלים של מעלה" לא תמיר את ירושלים של מטה. ושי-לום מוסיף בהערה צינית: "האומנם?" בסופו של דבר, למרות הוויכוח על הגולה, עורמת ההיסטוריה הפגישת פוליטית בין הישראלי ליהודי. לאחר חמישים שנה שבמהלכן הטיף לפתרון של שתי מדינות עשה יהושע פניית פרסה בגיל 80, ובאחרונה הציע לכונן מדינה אחת משותפת ליהודים ולע-רבים מהים עד הירדן. גם שלום, כבר בהיותו בן 38, הציע עם חבריו ב"ברית שלום" ב-1925 אוטונומיה דו-לאומית שבה יחיו יהודים וערבים בשוויון אז-רחי בדרך להקמת מדינה דו-לאומית.

דוד אוחנה

באמצעות סימון אדם מחוץ לארץ יש-ראל (אברהם) ועקירתו ממולדתו. האב מעניק את המולדת, שהרי אין היא טבי-עית, ולשם כך הורס את הקשר הרא-שוני אתה ובונה קשר נוסף. העם נולד בגולה, מחוץ לרחם, לא לאמרי-מולדתו. בארץ כנען מחויב העם להשמיד את כל הילידים, תושביה הקדומים של ארץ ישראל. כלומר המשמעות היא הריסת כל סיכוי לקשר טבעי עם המולדת. שעה שבתודעה היהודית אב שתלטן הפר את האיוון הטבעי בין אב-אלהים לאם-מול-דת, הרי בגולה היחסים עם האב-אלהים היו קלים יותר. הקיום בגולה ייצב את האמביוולנטיות הזו, ולכן היא היוותה פתרון נברוטי הולם.

השואה לא פתרה לדעת יהושע את בעיית הגולה. הציונות טעתה לחשוב כי רצח יהודי אירופה הוא הוכחה ניי-צחת לסכנות הגולה. הפתרון הנברוטי באמצעות קיום הגולה נחשף ככישלון והשואה גילתה את עומק התהום גם בין היהודים לישראלים. ניתוחו של שלום דומה אך מסקנתו הפוכה: מיי-ליוני היהודים שעליהם בנתה הציונות הושמדו. השואה הטילה טראומה על התודעה היהודית הקיבוצית הזו במ-דינת ישראל והן בקרב יהודי הגולה. אולם דווקא שותפות החוויה הטי-ראומטית שימשה כקשר הרגשי החזק ביותר בין ישראל לגולה.

מכיוון שהגולה עצמה נהפכה לחלופה ממשית לחיים בישראל יש לדעתו של יהושע להיערך למהלך דיאלקטי כפול: לפוצץ את הקונפ-ליקט דת-לאום, שייעשה באמצעות חיווק היסוד הלאומי והחלשת היסוד הדתי. ואילו שלום, בדברים שנשא בבית ברל ב-4 לפברואר 1956 בחוג הרעיוני של מפא"י בנושא "ישראל והגולה", אמר כי קיימת תלות גומ-לין בין ישראל ליהודי הגולה: "ייתכן שעצם קיומנו תלוי בהם, וקיומם תלוי בנו". ובכיקורת טרם זמנה על יהושע הוא מוסיף בסרקזם, "יהודי הגולה שואלים: זהו התוכן שמציעה ישראל, לאומיות בלבד?"